

SLOBODA VJEROISPOVIJESTI DJETETA U CRNOJ GORI *

Sloboda vjeroispovijesti, kao važan dio identiteta svakog ljudskog bića, zaštićena je kao jedno od ljudskih prava međunarodnim pravom i ustavima svih liberalnodemokratskih država, pa tako i Crne Gore¹. Crnogorski Ustav *svakome* obezbjeđuje slobodu misli, savjesti i vjeroispovijesti, pa tako, dakle, i djeci, s tim što je posebno propisano da dijete uživa prava i slobode „primjereno njegovom uzrastu i zrelosti“.²

Sloboda vjeroispovijesti podrazumijeva pravo da izaberemo da vjerujemo ili da ne vjerujemo³, da pripadamo ili ne pripadamo nekoj vjerskoj zajednici, da zadržimo ili da promijenimo vjeroispovijest ili stav o vjeri, da svoju vjeru ispoljavamo javno ili privatno podučavanjem, običajima, molitvom ili obredom⁴, ali isto tako i da ne ispoljavamo ni vjeru ni drugo uvjerenje.⁵ Sloboda vjeroispovijesti, i to samo *ispoljavanje* vjere, a ne i sloboda da se vjeruje,⁶ može biti ograničena ako je to neophodno radi zaštite života i zdravlja, javnog reda i mira ili radi zaštite prava i sloboda drugih.⁷

Niko ne može na bilo koji način biti primoran ili spriječen da postane ili ostane član vjerske zajednice niti da učestvuje ili ne učestvuje u ispoljavanju vjeroispovijesti ili uvjerenja.⁸ Niko nije obavezan da se izjašnjava o svojim vjerskim ili drugim uvjerenjima.⁹ Niko ne smije biti diskriminisan po osnovu vjeroispovijesti - zabranjeno je nejednako postupanje, pravljenje razlike ili dovođenje u nejednak položaj ljudi samo zbog njihove vjere ili uvjerenja, tj. pripadanja ili nepripadanja nekoj vjerskoj zajednici.¹⁰

Crna Gora je sekularna, multietnička i multikonfesionalna država, u kojoj je, na osnovu Zakona o slobodi vjeroispovijesti ili uvjerenja i pravnom položaju vjerskih zajednica, evidentirano 20 vjerskih zajednica.¹¹ Vjerske zajednice su odvojene od države, ravnopravne i slobodne u vršenju vjerskih obreda i vjerskih

* Ana Šušović u saradnji sa Teom Gorjanc Prelević.

¹ Ustav Crne Gore, „Sl. list CG“, br. 1/2007 i 38/2013, član 46, Sloboda misli, savjesti i vjeroispovijesti.

² Ustav Crne Gore, op. cit, čl. 46, st. 1 i čl. 74, st. 1.

³ Evropski sud za ljudska prava, predmet *Kokkinakis v. Greece*, predstavka br. 14307/88, od 25.5.1993. Vidi i Komitet za ljudska prava UN, Opšti komentar br. 22 (48) na član 18 Međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima, tačka 2: „Član 18 štiti teistička, neteistička i ateistička uvjerenja, kao i pravo da se ne izražava nijedna vjeroispovijest ni uvjerenje.“

⁴ Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima, 1966, čl. 18, Ustav Crne Gore, op. cit, čl. 46.

⁵ Zakon o slobodi vjeroispovijesti ili uvjerenja i pravnom položaju vjerskih zajednica, „Sl. list CG“, br. 074/2019 i 8/2021, čl. 4.

⁶ Evropski sud za ljudska prava, predmet *Ivanova protiv Bugarske*, predstavka br. 52435/99, od 12.4.2007.

⁷ Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima, čl. 18, st. 3, Evropska konvencija o ljudskim pravima, 1950, čl. 9, Ustav Crne Gore, čl. 46, st. 3.

⁸ Zakon o slobodi vjeroispovijesti ili uvjerenja i pravnom položaju vjerskih zajednica, „Sl. list CG“, br. 074/2019 i 8/2021, čl. 13.

⁹ Ustav Crne Gore, op.cit, čl. 46, st. 2.

¹⁰ Zakon o zabrani diskriminacije, „Sl. list CG“, br. 46/2010, 40/2011 – dr. zakon, 18/2014 i 42/2017, čl. 17a.

¹¹ Zakon o slobodi vjeroispovijesti ili uvjerenja i pravnom položaju vjerskih zajednica, op.cit, čl. 18-34. Jedinствену evidenciju vjerskih zajednica u Crnoj Gori od 5.10.2021. godine, vidjeti na linku: <https://data.gov.me/dataset/vjerske-zajednice-koje-su-upisane-u-knjigu-evidentiranih-vjerskih-zajednica-u-jedinstvenoj-evidenciji-vjerskih-zajednica/resources/254>.,

poslova.¹² U Crnoj Gori nijedna religija ili vjerska zajednica nije „glavna“ ni „državna“¹³, na njenoj teritoriji žive ljudi različitih vjeroispovijesti, kao i ateisti.¹⁴

Državni organi mogu da ograniče ispoljavanje vjere samo ako je to neophodno radi zaštite legitimnih ciljeva, konkretno „radi zaštite života i zdravlja ljudi, javnog reda i mira, kao i ostalih prava zajemčenih Ustavom“.¹⁵ Ustav Crne Gore ne dozvoljava ograničenje zbog zaštite „morala“, za razliku od međunarodnih ugovora o ljudskim pravima.¹⁶ Zakon omogućava da djelovanje vjerskih zajednica bude i zabranjeno, ako protivno zakonu podstiče diskriminaciju, nasilje ili mržnju, grubo ugrožava ili vrijeđa ljudsko dostojanstvo, ako je zasnovano na nasilju ili koristi nasilje kojim ugrožava život, zdravlje ili druga prava i slobode građana.¹⁷ Ako se zaštita društvenog interesa ne može obezbijediti nekom blažom mjerom, državno tužilaštvo može podnijeti predlog za zabranu djelovanja vjerske zajednice, o kome odlučuje sud.¹⁸

Konvencija o pravima djeteta svakom djetetu garantuje pravo na slobodu vjeroispovijesti na isti način kao što ovu slobodu garantuju i drugi međunarodni ugovori o ljudskim pravima, s tim što naglašava pravo i obavezu roditelja ili zakonskih staratelja, da usmjeravaju dijete u ostvarivanju ovog prava na način koji je u skladu sa njegovim razvojnim sposobnostima.¹⁹ Konvencija pod djetetom podrazumijeva svaku osobu starosti do 18 godina.²⁰

U Crnoj Gori, sticanjem punoljetstva, osoba stiče pravo da samostalno odlučuje o svom životu, dobija pravo glasa, može da zaključi brak, stiče pravo da polaže vozački ispit za automobil, itd. Međutim, dijete i prije punoljetstva po zakonu ima pravo da samostalno donosi neke odluke, na primjer, sa 15 godina može da odluči koju srednju školu će pohađati²¹, sa kojim roditeljem će živjeti u slučaju razvoda braka roditelja²², može da zaključi ugovor o radu²³ i troši novac koji je zaradilo sopstvenim radom²⁴, sa 16 godina može da polaže vozački ispit za moped i motocikl²⁵, itd. Do 14. godine dijete nije krivično odgovorno, a od tada mu se može suditi za krivična djela²⁶, s tim što mu se tek od 16. godine može izreći kazna maloljetničkog zatvora²⁷.

Javno obrazovanje u javnim ustanovama Crne Gore je svjetovnog karaktera i religijsko djelovanje u školama nije dozvoljeno, osim u onim srednjim školama koje su licencirane kao srednje vjerske škole.²⁸ U načelu, Evropski sud za ljudska prava je objasnio da u javnim školama nije dozvoljeno promovisanje

¹² Ustav Crne Gore, op. cit, čl. 14, st. 1.

¹³ Zakon o slobodi vjeroispovijesti ili uvjerenja i pravnom položaju vjerskih zajednica, op. cit, čl. 9.

¹⁴ Vidi „Stanovništvo Crne Gore prema polu, tipu naselja, nacionalnoj, odnosno etničkoj pripadnosti, vjeroispovijesti i maternjem jeziku po opštinama u Crnoj Gori“, saopštenje Zavoda za statistiku – MONSTAT, od 12. jula 2011. godine.

¹⁵ Ustav Crne Gore, op. cit, čl. 46, st. 3.

¹⁶ Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima, čl. 18, st. 3, Evropska konvencija o ljudskim pravima čl. 9, st. 2.

¹⁷ Zakon o slobodi vjeroispovijesti ili uvjerenja i pravnom položaju vjerskih zajednica, op. cit, čl. 8, 30.

¹⁸ Ibid, čl. 32.

¹⁹ Konvencija o pravima djeteta, 1989, čl. 14 i čl. 1.

²⁰ Ibid, čl. 1.

²¹ Porodični zakon, „Sl. list RCG“, br. 1/2007 i „Sl. list CG“, br. 53/2016 i 76/2020, čl. 65.

²² Porodični zakon, op. cit, čl. 62.

²³ Zakon o radu, „Sl. list CG“, br. 74/2019 i 8/2021, čl. 20.

²⁴ Porodični zakon, op.cit, čl. 66.

²⁵ Zakon o bezbjednosti saobraćaja na putevima, „Sl. list CG“, br. 33/2012, 58/2014, 14/2017 - odluka US i 66/2019, čl. 179, 199.

²⁶ Zakon o postupanju prema maloljetnicima u krivičnom postupku, „Sl. list CG“, br. 064/11 od 29.12.2011, 001/18 od 04.01.2018, čl. 2, 3.

²⁷ Zakon o postupanju prema maloljetnicima u krivičnom postupku, op. cit, čl. 32.

²⁸ Opšti zakon o obrazovanju i vaspitanju, „Sl. list RCG“, br. 64/02, 31/05 i 49/07 i „Sl. list CG“, br. 4/08, 21/09, 45/10, 40/11, 45/11, 36/13, 39/13, 44/13 i 47/17, čl. 5.

religije u vidu indoktrinacije kojom se ne poštuju religijska i filozofska uvjerenja roditelja.²⁹ Drugim riječima, ako se u školama i organizuje vjerska nastava, ona ne smije biti obavezna i djeci mora biti obezbijeđena odgovarajuća alternativa.

Vjerska nastava se sprovodi u dvije srednje vjerske škole, u Bogosloviji „Sveti Petar Cetinjski“ na Cetinju i u Medresi „Mehmed Fatih“ u Podgorici, dok vjerske zajednice vjersku pouku mogu da organizuju u vjerskim ili drugim objektima namijenjenim za tu svrhu, i to samo u vrijeme kada učenici nemaju nastavu u školi.³⁰ Za učešće u vjerskoj pouci neophodna je saglasnost djeteta koje je navršilo 12 godina, kao i njegovih roditelja ili staratelja.³¹

Demokratsko društvo podrazumijeva toleranciju i podržava vjerski pluralizam i različitost. Vjernicima se, u načelu, mora omogućiti da svoja religijska uvjerenja saopštavaju drugima i putem nošenja vjerske odjeće i simbola.³² Međutim, država može, kada je to neophodno u cilju zaštite opravdanih interesa (javne bezbednosti, javnog reda, zdravlja i morala, prava i sloboda drugih) i da zabrani nošenje vjerskih simbola.³³ Crnogorski zakon ne zabranjuje da djeca u škole dolaze s vjerskim obilježjima, npr. da nose krst na lančiću ili maramu (*hidžab*). Prema ugovoru između Vlade Crne Gore i Islamske zajednice u Crnoj Gori, *vjernik koji zbog svoje vjeroispovijesti nosi kapu ili maramu kao sastavni dio nošnje ne može biti diskriminisan u sistemu obrazovanja kao učenik ili student*.³⁴ Omogućavanjem slobodnog nošenja kape, brojanice, krsta i sl. djeca se pripremaju na religijsku različitost kao dio svakodnevnice i normalnog društvenog života, uče se da žive u miru, toleranciji, jednakosti i prijateljstvu sa ljudima koji pripadaju raznim etničkim, nacionalnim i religijskim grupama.³⁵

Država mora da preduzme mjere da zaštiti djecu od diskriminacije, tj. neopravdanog razlikovanja prilikom obrazovanja i pristupa zdravstvenim, socijalnim, obrazovnim i drugim državnim službama kako ne bi došlo do isključivanja pripadnika vjerskih manjina iz društva, do njihovog označavanja kao pripadnika sekte, do napuštanja škole ili umanjivanja samopouzdanja i do povećanja ozlojeđenosti i konflikta među djecom³⁶ ili, najgoreg, religijskog ekstremizma, koji podrazumijeva vjerovanja i radnje onih koji podržavaju upotrebu nasilja za dostizanje religijskih ciljeva.³⁷

²⁹ Evropski sud za ljudska prava, predmet *Klejsden, Busk Madsen i Pedersen protiv Danske*, predstavke br. 5095/71, 5920/72 i 5926/72, od 7.12.1976.

³⁰ Zakon o slobodi vjeroispovijesti ili uvjerenja i pravnom položaju vjerskih zajednica, *op. cit.*, čl. 51.

³¹ Zakon o slobodi vjeroispovijesti ili uvjerenja i pravnom položaju vjerskih zajednica, *op.cit.*, čl. 51: „Vjerska pouka se može izvoditi u vjerskim objektima ili u drugim objektima primjerenim za tu svrhu. Za učešće maloljetnika u vjerskoj pouci potrebna je saglasnost roditelja, odnosno staratelja, kao i saglasnost maloljetnika ukoliko je stariji od 12 godina života. Vjerska pouka sa učenicima se može izvoditi samo u vremenu kad učenici nemaju nastavu u školi.“

³² Evropski sud za ljudska prava, predmet *Eweida i drugi protiv Ujedinjenog kraljevstva*, predstavke br. 48420/10, 59842/10, 51671/10 i 36516/10, od 15.1.2013.

³³ Vidi član 18, stav 3 *Međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima*, 1966. i član 9, stav 2 *Evropske konvencije o ljudskim pravima*, 1950, kao i presudu Evropskog suda za ljudska prava u predmetu *Leyla Sahin v. Turkey*, predstavka br. 44774/98, od 10.11.2005.

³⁴ *Ugovor o uređenju odnosa od zajedničkog interesa između Vlade Crne Gore i Islamske zajednice u Crnoj Gori*, br. 01-427, od 30.1.2012, Podgorica, čl. 14.

³⁵ *Elimination of all forms of religious intolerance*, Interim Report of the Special Rapporteur on freedom of religion or belief, United Nations, General Assembly, A/70/286 (*Ukidanje svih oblika religijske netolerancije*, Izvještaj Specijalnog izvjestioca za slobodu misli, savjesti i vjeroispovijesti, Heiner Bielefeldt, UN, Generalna Skupština, A/70/286, 2015), str. 14.

³⁶ *General comment No. 7 (2005), Implementing child rights in early childhood*, Committee on the rights of the child, CRC/C/GC/7 (*Opšte mišljenje br. 7, Primjena dječijih prava u ranom djetinjstvu*, Komitet za prava djeteta, 12. – 30.9.2005), str. 5.

³⁷ *Preventing violent extremism through education, A guide for Policy-makers*, UNESCO, 2017, str. 19.

Imajući u vidu i opšte odredbe o zabrani diskriminacije u međunarodnom i domaćem pravu³⁸, roditelji ne bi smjeli da zabranjuju djeci da se druže ili ostvaruju emotivne veze sa drugom djecom, samo zato što je njihova vjeroispovjest drugačija, odnosno zato što su ateističkih ili agnostičkih shvatanja.³⁹

Roditelji imaju pravo da urede porodični život i vaspitavaju djecu u skladu sa svojim uvjerenjima, odnosno svojom religijom, uz poštovanje prava, najboljeg interesa i razvojnih mogućnosti djeteta.⁴⁰ Država je dužna da poštuje ovo pravo roditelja u skladu sa nacionalnim zakonima i politikama, čime se štiti integritet porodice.⁴¹ Međutim, kada djeca dostignu određen stepen zrelosti u periodu adolescencije, ona imaju pravo da se pitaju i da sama odluče da li će praktikovati religiju ili ne i roditelji treba to da poštuju, osim ako to ne ugrožava najbolji interes djeteta. U nastavku ovo detaljnije objašnjavamo.

Roditelji putem dijaloga i primjera *usmjeravaju dijete* u ostvarivanju prava na slobodu vjeroispovijesti⁴², pri čemu najbolji interes djeteta mora imati prioritet kada se donose odluke koje ga se neposredno ili posredno tiču.⁴³ Važno je imati u vidu da dijete ima pravo da ima i da izražava *svoje* mišljenje, a ne mišljenje *drugih*⁴⁴ i da je *dijete* ono koje uživa slobodu vjeroispovijesti, a ne *roditelj*.⁴⁵ U kojoj mjeri dijete može da uživa ovo pravo zavisi od njegovog uzrasta i zrelosti.⁴⁶ Prema shvatanju Specijalnog izvjestioca UN za slobodu vjeroispovijesti, kako djeca postaju *zrela*, njihov stav u odnosu na vjerska uputstva postaje aktivniji, jer mogu da izraze shvatanje svog položaja, da u vezi sa tim postavljaju pitanja i mogu da imaju brige kojima roditelji treba da posvete dužnu pažnju i koje treba da shvate ozbiljno.⁴⁷ To znači i da treba poštovati odluku starijeg djeteta da *odbije da djeluje u skladu sa tim uputstvima*.⁴⁸

Dijete kroz period adolescencije (od 10. do 19. godine)⁴⁹ stiče više znanja, iskustva i više razumije,⁵⁰ pa se povećava *njegova uloga u pravljenju izbora*, dok se *uloga roditelja smanjuje*⁵¹ prerasta u *podsjetnike i savjete*, a kasnije i u *razmjenu mišljenja na jednakom nivou*.⁵² Prema tome, djeca određenog starosnog doba i zrelosti, koja su razvila vlastito razumijevanje po pitanju religije, ne treba da postupaju prema vjerskim uputstvima protivno svojoj volji. To znači da njihov stav treba da bude poštovan kada ga iznose ili donose odluku u vezi tih uputstava, kakva god ona bila, pa bila to i odluka da npr. odbijaju da učestvuju

³⁸ Konvencija o pravima djeteta, 1989, čl. 2; Ustav Crne Gore, op.cit, čl. 8 i čl. 17; Zakon o zabrani diskriminacije, „Sl. list CG“, br. 46/2010, 40/2011 – dr. zakon, 18/2014 i 42/2017, čl. 17a.

³⁹ Ateista je neko ko ne vjeruje u postojanje boga, a agnostik osoba koja niti vjeruje, niti ne vjeruje u njegovo postojanje.

⁴⁰ Konvencija o pravima djeteta, čl. 5, 14, st. 2, Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima, čl. 18, st. 4, Deklaracija o ukidanju svih oblika netrpeljivosti i diskriminacije zasnovane na vjeroispovijesti ili vjerskim uvjerenjima, 1981, čl. 5.

⁴¹ Konvencija o pravima djeteta, članovi 5 i 14, st. 2.

⁴² General comment No. 7 (2005), *Implementing child rights in early childhood*, op. cit, str. 8.

⁴³ Porodični zakon, op. cit, čl. 5b.

⁴⁴ General comment No. 12, *The right of the child to be heard*, Committee on the rights of the child, CRC/C/GC/12 (*Opšte mišljenje br. 12, Pravo djeteta da ga saslušaju*, Komitet za prava djeteta, 25. maj-12. jun, 2009), str. 7.

⁴⁵ General comment No. 20 on implementation of the rights of the child during adolescence, Committee on the Rights of the Child, CRC/C/GC/20 (*Opšte mišljenje br. 20 o primjeni prava djeteta tokom adolescencije*, Komitet za prava djeteta, 6. decembar 2016), str. 12.

⁴⁶ Ustav Crne Gore op.cit, čl. 74: „Dijete uživa prava i slobode primjereno njegovom uzrastu i zrelosti.“

⁴⁷ *Elimination of all forms of religious intolerance*, Interim Report of the Special Rapporteur on freedom of religion or belief, op. cit, str. 12.

⁴⁸ *Ibid.*

⁴⁹ Prema definiciji Svjetske zdravstvene organizacije, adolescentima se smatraju osobe između 10 i 19 godina života, što znači da je većina adolescenata obuhvaćena definicijom djeteta koju daje Konvencija o pravima djeteta (a, to je da je dijete svaka osoba ispod 18 godina): <https://apps.who.int/adolescent/second-decade/section2/page1/recognizing-adolescence.html>, pristupljeno na dan 27.7.2021. godine.

⁵⁰ General comment No. 12, *The right of the child to be heard*, op. cit, str. 20.

⁵¹ General comment No. 20 on implementation of the rights of the child during adolescence, op. cit, str. 12.

⁵² General comment No. 12, *The right of the child to be heard*, op. cit, str. 17.

u ceremonijama, obredima, propovijedima ili drugim aktivnostima vjerskih zajednica. U skladu sa razvojnim sposobnostima djeteta, dijete takođe može imati pravo da promijeni vjeru ili uvjerenje.⁵³ Opravdano je procijeniti da li dijete stvarno uživa ovo pravo, tj. odbija da postupi po uputstvima roditelja zato što je razvilo sopstveni stav u pogledu religije, ili to čini iz trenutnog hira (npr. umjesto odlaska na vjersku službu želi da ostane kod kuće samo da bi igralo video igrice).⁵⁴

Neke države su, u skladu sa gore navedenim međunarodnim standardom, zakonom odredile uzrast od koga dijete može samo izabrati vjeru, odnosno promijeniti je ako to želi – u Njemačkoj i Austriji je to 14 godina, u Estoniji, Sloveniji i Norveškoj 15, u Portugaliji, Rumuniji i na Kipru 16, u Bugarskoj, Danskoj i Finskoj 18 godina. U Crnoj Gori takav izričit propis ne postoji. Ustav „svakome“ garantuje pravo da promijeni vjeru ili uvjerenje, doduše, naglašavajući da djeca slobode i prava uživaju „primjereno njihovom uzrastu i zrelosti“, ali zato Zakon o slobodi vjeroispovijesti ili uvjerenja i pravnom položaju vjerskih zajednica izričito zahtijeva da dijete starije od 12 godina da saglasnost za uključivanje u vjersku pouku.⁵⁵

Imajući u vidu i pomenuti zakon i međunarodne standarde, roditelji ne bi smjeli da primoravaju djecu stariju od 12 godina na vjersku nastavu, ali ni da upražnjavaju religiju protivno njihovoj volji. Stav djeteta koje je dostiglo taj uzrast i formiralo sopstveno mišljenje o religiji, uz pomoć smjernica koje su mu roditelji pružili i saznanja o religiji koje je steklo i na druge načine, treba ozbiljno shvatiti i poštovati njegovu odluku, ako je to u skladu sa njegovim najboljim interesom. Razlog ove relativizacije leži u tome što želje djeteta nekad mogu biti u suprotnosti s njegovim najboljim interesom – dijete treba zaštititi od štetnih uticaja i zloupotreba, na primjer, pojedinih vjerskih zajednica, tzv. sekti⁵⁶, koje se bave nezakonitim djelovanjem, a koje putem društvenih mreža imaju olakšan pristup djeci. Shodno tome, uticaj roditelja ne iščezava u potpunosti, jer oni i dalje, cijeneći najbolji interes djeteta, uz poštovanje njegovog fizičkog i psihičkog integriteta⁵⁷, treba da ga saslušaju, da mu posvete dužnu pažnju, da ga usmjeravaju, podsjećaju na moralne i druge vrijednosti koje smatraju važnim za njegov dalji životni put, da s njim

⁵³ *Elimination of all forms of religious intolerance*, Interim Report of the Special Rapporteur on freedom of religion or belief, United Nations, General Assembly, A/70/286, (*Ukidanje svih oblika religijske netolerancije*, Izvještaj Specijalnog izvjestioca za slobodu misli, savjesti i vjeroispovijesti, Heiner Bielefeldt, UN, Generalna Skupština, A/70/286, 2015), str. 14. Specijalni izvjestilac UN u gore pomenutom izvještaju, u vezi ove teme dalje navodi da je u pogledu starosne granice „poželjno izbjegavati fiksirane definicije i umjesto toga donositi odluke na osnovu konkretnog slučaja, sa poštovanjem lične situacije i zrelosti svakog djeteta.“ Za Komitet za prava djeteta navodi da se u Opštem mišljenju br. 12 takođe odlučio za fleksibilniji pristup ovom pitanju: „Kako dijete stiče više znanja, iskustva i više razumije, to više roditelji, zakonski staratelji ili druge osobe koje su za dijete odgovorne, moraju da usmjeravanje djeteta preinače u podsjetnike i savjete, a kasnije i u razmjenu mišljenja na jednakom nivou.“; vidi: *General comment No. 12, The right of the child to be heard*, op. cit, str. 17.

⁵⁴ *Freedom of Religion for Children and Teenagers*, publikacija kanadske organizacije *Educaloi*: https://www.educationjuridique.ca/site/assets/files/14694/trousse_cde_religioneng.pdf

⁵⁵ Zakon o slobodi vjeroispovijesti ili uvjerenja i pravnom položaju vjerskih zajednica, op.cit, čl. 51.

⁵⁶ Nemaju sve sekte destruktivan karakter, već samo one koje se bave nezakonitim djelatnostima i koje iskorišćavaju ranjivost svojih članova i redefinišu njihov život, navodeći ih da zauzmu neprijateljski stav prema društvu i porodici. Neke sekte su se bavile navođenjem na samopovređivanje i samoubistvo svojih članova (npr. Džim Džouns, protestantski pastor sekte Hram naroda je 1978. uvjerio svoje sljedbenike da popiju piće s cijanidom usljed čega je umrlo 913 ljudi), ritualima koji su dovodili do mentalnih oboljenja, otmicama, silovanjima, seksualnim zlostavljanjem djece, ubistvima, sknavljanjem groblja, sakralnih objekata, itd. Od takvih štetnih praksi je djecu neophodno zaštititi, u njihovom najboljem interesu. Vidi na primjer: Tipologije religijskih zajednica, prof. dr Danijel Sinani, naučni rad UDK: 21/29, 2010; Vjerske sekte, Zoran D. Luković, Beograd, 2000. i Destruktivne sekte kao latentni izvor ugrožavanja bezbjednosti, prof. dr Željko Đ. Bjelajac, UDK279: 316.624, 2017. Ipak, Specijalni izvjestilac UN za slobodu misli, savjesti i vjeroispovijesti upozorio je da svaka situacija zahtijeva pažljivu procjenu da bi se izbjegle predrasude, najčešće zasnovane na tračevima, generalizaciji ili apstraktnim strahovima u vezi manjih vjerskih zajednica ili novih religijskih pokreta, koji se često i neopravdano označavaju kao „sekte“ s negativnom konotacijom (vidi: *Elimination of all forms of religious intolerance*, Interim Report of the Special Rapporteur on freedom of religion or belief, op. cit, str. 16.

⁵⁷ Zakon o slobodi vjeroispovijesti ili uvjerenja i pravnom položaju vjerskih zajednica, op. cit, čl. 52.

ravnopravno razmjenjuju mišljenja o tom pitanju, ali na dijete ne smiju vršiti pritisak da upražnjava ili da ne upražnjava religiju kada ono s tim nije saglasno, odnosno kada je to suprotno njegovom stavu o religiji.

Naravno, djetetu bi trebalo omogućiti širok pristup informacijama o religiji i mimo kruga svoje porodice da bi moglo da formira svoj stav po pitanju religije.⁵⁸

⁵⁸ *Elimination of all forms of religious intolerance*, Interim Report of the Special Rapporteur on freedom of religion or belief, *op. cit.*, str. 14.